

тю підтвердження економічної самостійності, високого розвитку ремесел та торгівлі. Монети міст Північного Причорномор'я містили зображення місцевих, грецьких та римських богів, їхні атрибути, портрети міських і римських правителів, монограми осіб, які фінансували їхній випуск, назви полісів та номінали. Відповідальність за їхню емісію несли колективно (номофілаки, колегія Семи) або індивідуально (архонт, цар чи імператор). Беручи за основу давньогрецькі і давньоримські зразки, монетні майстри південноукраїнських міст змогли внести свій вклад у розвиток світового грошового господарства та збагатити його власним досвідом.

УДК 061.66 (477)

Асист. Н.Б. Турчин – Львівський НУ ім. Івана Франка

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕЙТИНГІВ

Досліджено суть та значення банківських рейтингів. Виділено основних користувачів інформації банківських рейтингів та їх функціональне значення для кожного зокрема. Виокремлено основні функції банківського рейтингування.

Ключові слова: рейтинг, банківський рейтинг, рейтингова система, рейтингова оцінка.

Assist. N.B. Turchyn – L'viv NU named after Ivan Franko

Economic essence and functional value of the bank ratings

Essence and value of the bank ratings are researched. The basic users of information of the bank ratings are selected and them functional value for each in particular. The basic functions of the bank ratings are selected.

Keywords: rating, bank rating, rating system, rating estimation.

Банківська система – це складний комплекс, утворений множиною самостійних економічних підсистем – банків, які функціонують і розвиваються відповідно до загальноекономічного та соціально-політичного становища держави. Вона характеризується багатьма показниками, які дають фахівцям змогу всебічно проаналізувати її роботу і надійність.

Для прийняття економічно обґрунтованих рішень щодо здійснення активних операцій із банками, тобто рішення котрі відповідають обраному співвідношенню прибутковості і ризику, суб'єкти господарської діяльності, приватні особи і самі банки потребують об'єктивної інформації фінансового стану своїх банків-партнерів. Для задоволення саме цієї потреби і слугують публічні рейтинги, що надають банкам рейтингові агенції. Такі рейтинги дають можливість будь-якому користувачу рейтингу здійснювати порівняльну оцінку різноманітних банків без проведення детального аналізу їхнього фінансового стану.

Проблематикою дослідження банківських рейтингів займалися як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, зокрема: В. Галасюк, В. Гриценко, О. Дубілет, А. Незнамова, Є. Ширинська, З. Щибиволок, В. Ляшенко, А. Шеремета та інші.

Метою статті є дослідження сутності банківських рейтингів та їх функціональне призначення. Для досягнення зазначеної мети визначено такі ос-

новні завдання: з'ясувати суть банківських рейтингів; визначити роль та функціональне значення рейтингів у банківській діяльності; виділити основні функції, які виконують банківські рейтинги.

Вітчизняні науковці під рейтингом банку (від англ. rating – оцінка, оцінювання, віднесення до розряду, категорії) розуміють узагальнюючу порівняльну оцінку фінансового стану комерційних банків та їх ранжування за певними критеріями [1, с. 458]. Такі вчені як О.А. Кириченко та В.І. Міщенко вважають, що рейтинг банку – це метод порівняльної оцінки діяльності кількох банків. В основі рейтингу лежить узагальнена характеристика за певною ознакою, що дає можливість групувати банки у певній послідовності за ступенем цієї ознаки [2, с. 122].

В.І. Ляшенко дає таке визначення: рейтинг – це оцінка позиції аналізованого об'єкту на шкалі показників. Він дає змогу встановити на відповідну дату положення учасників фондового ринку, виявити їх місце серед інших учасників відповідно до наступних ознак: фінансовий стан, стійкість, активність, ринкова позиція. Отже, рейтинг – це орієнтир для учасників ринку, на основі якого обирається стратегія поведінки [3, с. 22].

У Положенні про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS, затверджену Постановою Правління Національного банку України від 8 травня 2002 року № 171, рейтинг банку – це комплексна рейтингова оцінка та рейтингові оцінки всіх компонентів рейтингової системи. Рейтингова система дає можливість оцінити всі чинники, за якими оцінюють управління, фінансовий стан та якість операцій кожного банку, за яким здійснює нагляд Національний банк. Визначення рейтингу банку за рейтинговою системою – це стандартизований метод оцінки банків, ефективність якого залежить від якості підготовки до проведення інспекційних перевірок з урахуванням результатів безвиїзного нагляду, кваліфікації та об'єктивності інспекторів служби банківського нагляду [4].

На нашу думку, **банківський рейтинг** – це оцінка банків, на основі якої можна визначити позицію певного банку відносно інших банківських установ відповідно до обраного показника.

Основними характеристиками банківських рейтингів є:

- комплексність – проведення різнобічного аналізу діяльності банку;
- об'єктивність і прозорість – використання визначеного набору показників і зрозумілого алгоритму інтерпретації розрахованих даних;
- публічність – використання публічних джерел інформації.

Рейтингова система, в основі якої лежить визначення рейтингу кожного банку, включає такі блоки [5, с. 218]:

- вибір якісної характеристики порівняння (наприклад, надійність);
- визначення критеріїв і показників, які використовуються для аналізу;
- розроблення методів оцінки фактичних рівнів окремих показників і загального результату діяльності банку;
- розроблення принципів складання і характеристики певних груп банків у рейтинговій таблиці.

Рейтингова оцінка передбачає визначення належності банку до класу, розряду, категорії. Кінцевим результатом рейтингування банків є список, у

якому банки класифіковані за певними ознаками. Такий список не може слугувати мірилом фінансової стійкості банків і формалізує тільки розподіл їх за обраними критеріями. Отже, місце банку в списку не є свідченням фінансової надійності, а показує тільки її ступінь відносно інших банків. Основною метою банківських рейтингів є визначення позиції кожного банку в загальній сукупності банків [6, с. 145].

Першочерговим завданням рейтингу є визначення узагальнюючих оцінок і прогнозування майбутніх результатів діяльності банку. О. Лаврушин та Ю. Агапов стверджують, що завдання визначення рейтингу полягає не в тому, щоб розставити банки в шеренгу "за зростом", а в об'єктивній оцінці стану як великого, так і малого банку [7, с. 4]. Про значення рейтингу говорить хоча б той факт, що за кордоном учасники фінансового ринку намагаються самі надавати необхідну інформацію рейтинговим агентствам, оскільки встановлення в таблиці рейтингу оцінки NR (немає рейтингу) розглядається як сигнал для потенційних клієнтів про несприятливу фінансову ситуацію і вірогідну неплатоспроможність наведеної у списку установи без рейтингу.

Необхідність рейтингу банків, інших кредитно-фінансових та нефінансових інституцій зумовлена бажанням учасників фінансового ринку орієнтуватися, знати і мати інтегральну оцінку фінансової позиції інших учасників, що виступають як партнери, конкуренти чи нейтральні особи, бачити особисту позицію відносно них. Внаслідок рейтингу на визначену дату отримують оцінку стану учасників фінансового ринку за шкалою низки диференційованих і особливим чином вирахованих інтегральних показників. Шляхом рейтингових оцінок досягається транспарентність (відкритість) фінансового ринку для його учасників.

Різні споживачі інформації зацікавлені в оцінці різних аспектів її роботи, тому рейтинги для кожної категорії споживачів складаються на базі відповідної системи показників. Отже, можна виділити таких користувачів банківських рейтингів та основні показники, в яких вони зацікавлені:

- засновники та акціонери – високі рейтинги слугують запорукою отримувати стабільні й високі дивіденди. Вони, як співвласники, повинні забезпечувати розвиток матеріально-технічної бази. Для них найважливішими рейтинговими показниками є прибуток банку, розмір власного капіталу, сталість і репутація банку, рівень дивідендів;
- клієнти (власники різноманітних рахунків, депозитів, кредитів) – рейтинги дають можливість зважено розміщувати свої вільні фінансові ресурси та забезпечувати збереження своїх вкладів або залучати кошти. Їх цікавить достатність капіталу, надійність і платоспроможність банку;
- інвестори – рейтинги допомагають у виборі об'єкта вкладення коштів, оцінюванні результатів діяльності та визначення подальшої стратегії розвитку банку. Це можна відобразити у таких показниках як надійність, ліквідність та ефективність;
- банки-партнери – рейтинг є необхідним інструментом для достовірного визначення власної позиції та ступеня надійності серед інших банків, для уточнення свого місця та частки присутності на ринку. Вимоги цієї категорії користувачів рейтингів характеризуються такими показниками: статутний капітал, загальний обсяг активів, показники ліквідності, платоспроможності;

- центральний банк (НБУ) – рейтинги виконують консультативну функцію у ході прийняття рішень про необхідність проведення позачергових інспектувань тих чи інших банківських установ, дотримання економічних нормативів, відрахувань до резервного фонду, використання кредитного портфеля та залучених коштів. Основними показниками, які використовуються при складанні рейтингу будуть: економічні нормативи, якість управління активами і пасивами.

Система рейтингової оцінки вимагає ретельного аналізу стану банку. Таку оцінку можна здійснити тільки під час комплексного аналізу. При цьому залежно від того, хто здійснює оцінку діяльності банку, вона може бути зовнішня і внутрішня [1, с. 213]. Внутрішня оцінка здійснюється самим банком як елемент менеджменту. Внутрішня оцінка передбачає оцінку розвитку банку, його фінансового стану, дотримання діючих законодавчих і правових норм, внутрішніх положень та інструкцій.

Зовнішня оцінка здійснюється різними суб'єктами для різних цілей. Вона може проводитися Національним банком України або іншими органами банківського регулювання, аудиторськими фірмами, банками-партнерами, рейтинговими агентствами. Призначення і способи таких оцінок неоднакові. Залежно від цілей можна виділити три види зовнішніх оцінок:

- оцінка кількісних, інтегрованих показників;
- оцінка якісних сторін діяльності: фінансовий стан (надійність);
- оцінка стану обліку і звітності.

Оцінка кількісних, інтегрованих показників має на меті визначити масштаби розвитку діяльності окремих банків, а також ступінь розвитку всієї банківської системи. Ця оцінка здійснюється як самим банком, так і іншими суб'єктами ринкових відносин (Центральним банком, рейтинговими агентствами). Результатом цієї оцінки є побудова порівняльної таблиці за звітний період. Такі таблиці складаються як на міжнародному, так і на національному рівнях; містять абсолютні і відносні показники, а також зміни показників за рік. Порівняльні таблиці дають змогу виділяти ієрархію банків у відповідні періоди.

Оцінці підлягає кожен банк, який працює на ринку і є залежним від ринку, тобто має бажання отримати кошти на ринку. При цьому зовнішній аналіз необхідний навіть за умови чітко організованої системи регулювання та банківського нагляду, оскільки він має інші цілі й нерідко призводить до помилкових висновків відносно діяльності банку.

Характер формування і призначення рейтингів різних. Рейтинг надійності банків, сформований відомством банківського нагляду, ґрунтується не тільки на глибокому аналізі даних синтетичного обліку, а й супроводжується перевітками на місцях. Рейтинги незалежних рейтингових агентств ґрунтуються на вивченні публічної звітності банків. Реальність таких рейтингів певною мірою залежить від вірогідності даних і системи показників, що використовуються для характеристики надійності банків.

Рейтинги банків, визначені незалежними агентствами, публікуються у відкритій пресі і дають можливість громадськості орієнтуватися при прийнятті рішень на грошовому ринку. Такі рейтинги використовуються як професіоналами (фахівці банку, бірж, асоціацій банків, аудиторських фірм),

так і непрофесіоналами (вкладниками, акціонерами). Рейтинги дають можливість вкладникам і кредиторам свідомо розміщувати свої тимчасово вільні фінансові ресурси, інвесторам – раціонально вибирати об'єкт вкладення капіталу, а власникам банку – оцінювати результати своєї діяльності й визначати подальшу стратегію розвитку банку.

Схема складання рейтингу включає низку етапів: звернення банку за рейтингом до рейтингового агентства, призначення команди аналітиків, збирання і аналітичне оброблення початкової інформації за оцінюваний період, обґрунтування системи показників, що використовуються для рейтингової оцінки банку, та їх класифікація, розрахунок підсумкового показника рейтингової оцінки, інформування банку про наданий рейтинг та моніторинг рейтингу.

При складанні рейтингу використовується як офіційна, так і неофіційна інформація. Офіційна інформація охоплює фінансову та статистичну звітність банку: балансовий звіт банку, звіт про фінансові результати; звіт про кредитний портфель; звіт про залишки за депозитами; звіт про дотримання економічних нормативів; звіт про дотримання нормативів відкритої валютної позиції; звіт про відкриті валютні позиції. Неофіційна інформація є здебільшого неформалізованою і може формуватися на підставі суджень експертів, публікацій в пресі, заяв керівників банку, оцінок конкурентів, відношення клієнтів до даного банку тощо.

Можливо, банк не завжди згідний з думкою аналітиків, але саме бачення того, як аналітики прийшли до якогось висновку, має істотне значення для вироблення подальшої політики. У цьому полягає цінність рейтингу для внутрішньої діяльності банку.

Щоби оцінка була адекватною, рейтинги банків необхідно визначати протягом певного періоду. Динаміка їх зміни дасть змогу виявити особливості діяльності окремих банків і не тільки точніше визначити їх рейтинг, а й зробити висновки щодо ефективності використання ними фінансових ресурсів, їх надійності впродовж даного періоду. Тому, рейтинг як інтегральну комплексну оцінку багатьох аспектів діяльності можна інтерпретувати як своєрідний індикатор стану банку і використовувати як критерій управління банками та удосконалення організації їх діяльності.

Отже, виділимо основні функції рейтингів банків:

- ті, які формують імідж банку;
- ті, які визначають місце банку серед інших банків, що по-своєму дає можливість менеджерам оцінити "слабкі" та "сильні" сторони банку порівняно з іншими і прийняти адекватні рішення щодо вдосконалення його майбутньої діяльності;
- оцінювання банків клієнтами для прийняття рішень відносно співпраці з тією чи іншою банківською установою;
- забезпечення вивчення динаміки надійності банку, що дає змогу прогнозувати його розвиток;
- рекламування банку.

Для України банківські рейтинги можуть бути корисними, оскільки формують довіру до вітчизняних емітентів, покращують інвестиційну привабливість українських підприємств, банків та країни загалом, знижують ри-

зики та підвищують ліквідність на фондовому ринку, поліпшують інформаційне забезпечення при прийнятті інвестиційних рішень, збільшують обсяг кредитних операцій та поліпшують їх якість за рахунок зменшення витрат на збирання та оброблення інформації, підвищують надійність та можливість передбачити наслідки фінансових операцій за рахунок наявності незалежної кваліфікованої думки третьої особи.

Особливі функції виконують рейтинги банків, які надані міжнародними рейтинговими агентствами. Основними користувачами таких рейтингів є іноземні контрагенти українських банків. Це – провідні експортно-кредитні агентства і експортно-імпортні банки, які встановлюють ліміти кредитування і гарантій на документарні операції та торгове фінансування. Наявність позитивної рейтингової оцінки призводить також до здешевлення трансакцій для банку, а відповідно, і для його клієнтів. Одержавши міжнародний рейтинг, банк може залучати короткострокові міжбанківські кредити від іноземних банків. Наявність міжнародного рейтингу також дає право банку приймати на депозити резерви страхових компаній.

Отже, проблема регулярного визначення об'єктивних рейтингів банків на основі реальних економічних показників, що характеризують їх діяльність, є досить актуальною. Її вирішення не тільки підніме рівень прозорості банківської системи, що не тільки підвищить ефективність державного управління нею, а й слугуватиме підвищенню її конкурентоспроможності та капіталізації, сприятиме розширенню клієнтської бази банків.

Література

1. **Енциклопедія** банківської справи України/ Редкол.: В.С. Стельмах (голова) та ін. – К.: Молодь, інших Юре, 2001. – 680 с.
2. **Банківський менеджмент: Підручник/** За ред. О.А. Кириченка, В.І. Міщенко. – К.: Знання, 2005. – 831 с. – (Вища освіта ХХІ століття).
3. **Ляшенко В.И.** Фондовые индексы и рейтинги. – Д.: Сталкер, 1998. – 320 с.
4. **Положення** про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS; затверджене Постановою Правління Національного банку України № 171 від 8 травня 2002 року.
5. **Управление** деятельностью коммерческого банка (банковский менеджмент)/ Под ред. д-ра экон. наук, проф. И.О. Лаврушина. – М.: Юристы, 2002. – 688 с.
6. **Батковський А.** Рейтингова оцінка діяльності банків// Фінанси України. – 2004, № 5. – С. 145-150.
7. **Лаврушин О., Агапон Ю.** Благополучный баланс банка не гарантирует его надежность// Финансовые известия, № 27. – С. 4-8.

УДК 65.014

Аспір. Н.І. Фединець – Львівська КА

ПРИЧИНИ ТА ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ УПРАВЛІНСЬКИХ СИТУАЦІЙ

Розмежовано поняття "причина" та "чинник" виникнення управлінських ситуацій, визначено джерела виникнення ситуацій, наведено класифікацію причин та чинників, які впливають на управлінські ситуації.

Ключові слова: управлінська ситуація, джерела виникнення управлінських ситуацій, причини управлінських ситуацій, чинники впливу на ситуацію.